

TÜRKİYE'DE HÜKÜMET SİSTEMİ

TARTIŞMALARI VE CUMHURBAŞKANLIĞI

HÜKÜMET SİSTEMİ

Dr. Ayhan KOÇ¹
(ORCID ID:0000-0003-0326-3204), ayhankoc29@hotmail.com

ÖZET:

Osmanlı'dan Cumhuriyete uzun bir parlamenter sistem geleneğini barındıran Türkiye de siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklarla birlikte hükümet sistemi tartışmaları yapılmıştır. Türkiye'deki sistem tartışmaları temel olarak sistemin dönüşümü ve sistem içerisine nüfuz etmiş vesayetçi yapıların tasfiye edilmesi gibi iki önemli noktada toplanmıştır. Türkiye'de 2007 yılındaki anayasa değişikliği ve Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesiyle birlikte sistem parlamenter niteliğini kaybetmiştir. 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği ile birlikte Türkiye'ye özgü bir sistem ve Türk tipi Başkanlık Cumhurbaşkanlığı Sistemi olarak da nitelendirilen başkanlık sistemine geçilmiştir. Söz konusu sistem değişikliği, otoriterleşme başta olmak üzere kuvvetler ayrılığı, eyalet sistemi ve kazananın her şeyi alması gibi yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hükümet Sistemleri, Başkanlık Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, Parlamenter Sistem.

ABSTRACT:

---

¹ Makale Künye Bilgisi:
KOÇ, Ayhan. (2021). "Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmaları ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi". Avrasya Dosyası Dergisi, Cilt No: 12 (Sayı-2): 190-244.

In Turkey, which has a long tradition of parliamentary system from the Ottoman Empire to the Republic, there have been discussions about the government system together with political and economic instability. The system debates in Turkey are basically gathered at two important points, such as the transformation of the system and the elimination of the tutelary structures that have penetrated the system. With the constitutional amendment in Turkey in 2007 and the election of the President directly by the people, the system lost its parliamentary character. With the constitutional amendment made in 2017, a system specific to Turkey and a presidential system, which is also described as the Turkish type Presidential Presidency System, was introduced. The system change in question brought along new discussions such as authoritarianism, separation of powers, the state system and the winner takes everything.

Keywords: *Presidential System, Government Systems, Presidential Government System, Parliamentary System.*

GİRİŞ

HÜKÜMET SİSTEMİ TARTIŞMALARI

Bu çalışmada dünyada ve Türkiye'deki hükümet sistemi tartışmaları ele alınacak olup, başkanlık sistemini destekleyenlerin ve sisteme karşı çıkanların görüşlerine yer verilecektir. Yine Türkiye'deki 2017 anayasa referandumu kapsamında parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş ve yapılan anayasal değişiklikler ele alınacaktır.

Osmanlı'dan Cumhuriyete uzun bir parlamenter sistem geleneğini barındıran Türkiye'deki sistem tartışmaları temel olarak *sistemin dönüşümü* ve sistem içerisine nüfuz etmiş *vesayetçi yapıların tasfiye edilmesi* gibi iki önemli noktada toplanmıştır (Miş ve Duran, 2017, s. 7-8). Her iki siyasal talep, hükümetlerin başarısını belirleyen unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye'de hükümetler üzerinde baskı grubu olarak öne çıkan askeri ve bürokratik oligarşi, dönem dönem ekonomik ve siyasal elitlerle birlikte hareket ederek medya yoluyla halkı yönlendirmiştir. Türkiye'deki mevcut anayasal sistemlerin askeri müdahaleler sonucunda oluştuğu göz önüne alındığında, mevcut askeri ve sivil bürokratik yapıların anayasa yapım sürecinde yer aldıklarını ve kendilerine meşruiyet kazandırmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Söz konusu askeri ve bürokratik oligarşi hükümetlerin daha zayıf olduğu koalisyon dönemlerinde, hükümete müdahale etmiştir. Vesayet odaklarının hükümetler üzerindeki baskısı nedeniyle birçok hükümet yetkilisi, sıkça *iktidar olduklarını ancak muktedir olamadıklarını* dile getirmiştir.

Türkiye'de ekonomiden, sosyal yaşama, kentleşmeden sağlık ve eğitim sistemine yönelik yapılan birçok tartışmada; sorunların kaynağını *sisteme* bağlayan genel bir anlayış bulunmaktadır. Esasında ülkelerin kronikleşen sorunlarının çözümünde ya da var olan sorunların derinleşmesinde, tek başına olmamakla birlikte, hükümet sistemleri ve onun dayandığı kurumsal altyapılar son derece etkilidir. Fukuyama, sosyal ve ekonomik anlamda bir çok sorunların kaynağı olarak “zayıf ve başarısız devletleri” görmüştür (Fukuyama, 2012, s. 17).

Türkiye'deki sistemsel dönüşüm ya da sistem değişikliği tartışmalarının uzun bir geçmişi vardır. Osmanlı devletinin varoluş mücadelesi verdiği XX. yüzyılın başından günümüze kadar siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda yeni sistem arayışları ya da sistemde reform çalışmalarında, genel anlamda 'batı' özel anlamda ise 'İngiltere ve Amerika'nın ulaştıkları siyasal ve ekonomik güç etkileyici olmuştur. Bunun yanı sıra Osmanlı'daki sistem arayışlarında, siyasal ve ekonomik istikrar arayışlarının yanı sıra Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslardaki büyük toprak kayıpları etkili olmuştur. Mevcut sistemin dönüşümü, reformu ya da yeni bir hükümet sistemi meydana getirmek üzere birçok devlet adamı ve düşünür öneriler getirmiştir. Akçura, 1905 yılında yazmış olduğu bir makalesinde, "yeni bir Osmanlı meydana getirmek için Amerikan milleti benzeri bir millet meydana getirme" fikrini ileri sürmüştür (Akçura, 2011, s. 9).

Türkiye'nin yanı sıra uluslararası alanda başkanlık sistemi ve parlamenter sisteme ilişkin tartışmalar yapılmıştır. Söz konusu tartışmalar Juan J. Linz, Seymour Martin Lipset, ve Donald L. Horowitz gibi siyaset bilimciler arasında yapılmış ve yapılan bu tartışmalarda daha çok seçim sistemleri ve siyasal partiler ön plana çıkmıştır (Lijphart, 1991, s. 72-84).

Parlamenter sistemin uygulandığı birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de hükümet sistemine yönelik tartışmalar yapılmıştır. Türkiye'de daha çok koalisyon dönemlerinde gündeme gelen bu tartışmalarda; yaşanan siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklara bağlı olarak başkanlık sistemi gündeme gelmiştir. Hükümet sistemi

tartışmaları, yalnızca parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde değil başkanlık sistemiyle yönetilen Amerika’da da yapılmaktadır. Öyle ki Lijphart’a göre Westminster modeline hayran olan Woodrow Wilson, “Başkanlık sisteminin acilen kaldırılması ve İngiliz tarzı parlamenter sisteme geçilmesini” önermiştir (Lijphart, 2016, s. 25). Nitekim 2. Dünya Savaşı sonrasında Amerika’da parlamenter sisteme geçilmesi yönünde tartışmalar yaşanmıştır (Elgie, 2004, s. 2).

Diğer taraftan hükümet sistemlerine yönelik yapılan tartışmalar salt siyasal nitelikli olmayıp aynı zamanda ekonomik niteliklidir. Söz konusu tartışmalar uluslararası akademik çevrelerce de tartışılmıştır. Platondan, Marx’a birçok düşünür ekonomik süreçlerin siyasal ve toplumsal etkilerine dikkat çekmiş ve hatta ekonomik yapının daha belirleyici olduğunu ileri sürmüştür.

Söz konusu tartışmalarda daha çok *siyasal sistemler* üzerinde yapılmakla birlikte asıl tartışmalar devletin ekonomik süreçler üzerindeki fonksiyonu yani *ekonomi* odaklıdır. Başlangıçta liberal ve merkezi planlamacı ekonomi arasında yapılan bu tartışmalar, SSCB’nin dağılmasıyla birlikte günümüzde büyük ölçüde geçerliliğini kaybetmiştir. Karl Marx’ın politik ekonomi olarak nitelendirdiği “devleti merkeze alan yaklaşımdan dünya ekonomik sistemi ve piyasaya doğru bir kayma” (Arrighi, Hopkins ve Wallerstein, 2015, s. 15) olduğu yönünde sosyalist ve liberal hükümet sistemleri arasındaki tartışmalar yerini parlamenter, başkanlık ve yarı başkanlık gibi liberal hükümet sistemleri arasındaki tartışmalara bırakmıştır.

Türkiye’de ise hükümet sistemine ilişkin tartışmaların başladığı yıllara baktığımızda bu tartışmaların ilk defa 1970’li yıllarda başladığını görmekteyiz (Salih, 2015, s. 12). 1970’li yıllar, Türk siyasi tarihinde siyasal istikrarsızlıklar ile birlikte askeri müdahalelerin ve askeri muhtıraların öne çıktığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu dönemde hükümet sistemine yönelik tartışmaları başlatan Burhan Felek, 3 Mayıs 1970 tarihli ve “Bu Ultra Demokrasi Nereye Varır?” başlıklı yazısıyla, “aşırı özgürlüğün anarşiye götüreceği” tezini ileri sürerken; senatör olarak parlamento da bulunan Kasım Gülek ise “Türk milleti, güler yüzlü, sevilir, sayılır amma otoriteli bir devlet hasreti içindedir. Demokratik rejim içinde böyle bir devlet mümkündür. Bu da Başkanlık sistemi ile mümkün olabilir” (Salih, 2015, s. 11-12) teziyle bu tartışmalara katılmıştır. Tartışmaların başladığı yıllardaki anarşi, kaos, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklara bir alternatif olarak önerilen başkanlık sisteminin “otoriter bir yönetim” modeli olarak algılandığını ve anarşi ve kaosu önlemek üzere “otoritenin gerekliliği” üzerinden olumlu manada istendiği ileri sürülebilir.

Birçok siyasetçinin, Türkiye siyasal sisteminin demokratikleşmesi ve politik muhalefet güçlerinin, devlet işlerine müdahil edilerek paylaşımcı bir idare benimsenmesi gerektiği yönünde eleştirileri vardır. Özellikle muhalif siyasi partiler, parlamenter sistemin düzenlenmesini ya da başka bir ifade ile 1920 dünyasına egemen olan siyasal anlayışın 21.yüzyıl yönetim anlayışı doğrultusunda, sistemin demokratik değerlere göre restorasyonunu önermektedir (Berberoğlu,

2014, s. ix). Diğer yandan Türkiye'deki sistem tartişmaları, anayasal olarak siyaset üzerinde birer vesayet kurumu olarak görülen ordu ve Anayasa Mahkemesi gibi *kurumlar* zerinden yapılmaktadır (Alkan, 2013, s. 25).

Bugün Türkiye'deki başkanlık sistemi tartişmalarına baktığımızda ise bu tartişmalar daha çok 1982 Anayasası'nın değiştirilmesi yönündeki taleplerle birlikte yapılmaktadır. Türkiye'de genel anlamda parlamenter sistemin başarısızlığı kabul edilmekle birlikte; başarısızlığın nedeni olarak da anayasalar gösterilmektedir. Cihan Aydın, Türkiye'de parlamenter demokrasinin tam olarak yerleşememesinin en önemli nedenini "darbe ürünü olan anayasaların değiştirilememesi" olarak görmüştür. Aydın, darbe anayasalarının, siyasi partiler ve seçime ilişkin düzenlemelerinin, toplumsal iradenin karar alma süreçlerini olumsuz etkilediğini ve siyasal istikrar kaygısı ile temsilde adaletsizliklere yol açıldığı ileri sürmüştür. Aydın, bu siyasal düzenlemeler sonucunda Türkiye'de "oğunluku otokratik kurumların" oluştuğunu ileri sürmüştür (Aydın, 2016).

Türkiye'de yaşanan hükümet istikrarsızlıkları, ekonomik ve siyasal krizler ve yürütmedeki çok başlılık gibi nedenlerle; 1980 sonrası Türk siyasetine yön veren Süleyman Demirel, Turgut zal ve Recep Tayyip Erdoğan tarafından, hükümet sisteminin değiştirilmesi, başkanlık veya yarı başkanlık sistemine geçilmesi (Yazıcı, 2013, s. 1) yönünde öneriler yapılmıştır. Sistemsel dönüşümü talep eden her üç siyasetçinin de Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı yapmış olmaları oldukça önemlidir. Parlamenter sistemin güçlendirilmesine yönelik

yapılan bu önerilerde, *yürütmedeki çok başlılığa dikkat çekilmiş* ve bu bağlamda, 1982 Anayasası'nın *Yürütme* başlıklı bölümünde yer alan, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'na ilişkin düzenlemelerin değiştirilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Diğer taraftan Türkiye'deki sistemsel dönüşüm taleplerinde birçok siyasi parti ve lider tarafından, var olan siyasal sistemle birlikte kurumsal sistemin yeniden yapılandırılması gerektiği dile getirilmiştir. Bu anlamda Ahmet Davutoğlu, başbakanlık yaptığı sırada 2017 yılında Diyarbakır'da yapmış olduğu bir konferansta *devletin restorasyonu* fikrini ısrarla savunmuştur (<http://www.mfa.gov.tr>, 2017).

Uluslararası alanda ise, Davutoğlu'nun görüşlerine benzer şekilde başarısız devlet sistemlerinin, *reformu* ya da *kurumsal yapısının rasyonelleştirilmesi* için birçok görüş ileri sürülmüştür. Bu bağlamda öne çıkan siyaset bilimcilerden birisi olan Fukuyama, yeni idari kurumların kurulması ve var olanların da güçlendirilmesini *devlet inşası* olarak tanımlamıştır (Fukuyama, 2012, s. 17).

Hükümet sistemlerine ilişkin çalışmalarda Linz'in *Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri* konulu makalesi tartışma konusu olmuştur. Linz, genel anlamda demokratik yönetim sistemlerinin yararlarını anlatmak üzere yazdığı makalesinde, başkanlık sistemin tehlikelerini dile getirmiş ve söz konusu tehlikelerine rağmen başkanlık sisteminin diğer hükümet sistemlere nazaran daha demokratik olduğunu savunmuştur (Elgie, 2004, s. 2).

Siyasal sistemler, tek başına askeri ve ekonomik başarıyı getirmemekle birlikte söz konusu alanlardaki başarılar, ülkelerin hükümet sistemlerindeki istikrarın yanı sıra, siyasi kültürüne, anayasal ve kurumsal yapısına ve son olarak da coğrafi ve beşeri sermayesine bağlıdır. Bu anlamda Türkiye’deki başkanlık sistemi tartışılmalarında, parlamenter sistemin sebep olduğu sorunların yanı sıra başkanlık sistemiyle yönetilen Amerika’nın siyasi, askeri ve ekonomik olarak ulaştığı güç de etkili olmuştur. Amerika, günümüzde ulaştığı ekonomik ve siyasi güç nedeniyle, birçok ülkeye ilham kaynağı olmaya devam etmektedir (Rose, 2015, s. 252). Diğer taraftan Amerika’nın ulaştığı bu siyasi ve ekonomik gücün arkasında siyasi istikrarın yanı sıra, siyasi kültürü, demokrasi bilinci, federal yapısı vb. gibi daha birçok unsurun etkisi vardır.

Birol Akgün, “Türkiye’de Siyasi Güven: Nedenler ve Sonuçlar” başlıklı makalesinde, Türkiye’deki siyasi güvensizliğin boyutlarını ve vatandaşların siyasi kurumlara olan memnuniyetini incelemiştir. Akgün, söz konusu makalesinde; halkın sisteme ve kurumlara güveninin azaldığına dikkat çekmiştir. Akgün, bu güven kaybının sonucu olarak da “merkezde yer alan partiler yerine kenarda yer alan marjinal partileri desteklemeye başladığını” ileri sürmüştür (Akgün, 2001, s. 2). Bir başka siyaset bilimci Özbudun ise, Türkiye’deki siyasi atmosfere ilişkin Akgün’e benzer bir yaklaşımla Türkiye’deki siyasi ve ekonomik boyutta artan ve müzminleşen sorunların, *seçmenlerde karamsarlığa* yol açtığını iddia etmiştir

(Akgün, 2001, s. 3). Parlamenter sistemin siyasal ve ekonomik olarak istikrar sağlayamamasına bağlı olarak siyaset kurumuna olan güven azalmıştır. Nur Vergin, Türkiye’de yapılan tüm kamuoyu araştırmalarında toplumun güvendiği kurumun hükümet, meclis yada siyasi partiler olmadığını askeri kurumlar olduğunu ileri sürmüştür (Vergin, 2011, s. 57).

Türkiye’de aynı siyasal gelenekten gelen Cumhurbaşkanı ve başbakanlar arasında zaman zaman yetki ve meşruiyet tartişmaları yaşanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk ile İsmet İnönü arasında başlayan tartişmalar, Celal Bayar ile Adnan Menderes, Turgut Özal ile Mesut Yılmaz, Süleyman Demirel ile Tansu Çiller, Ahmet Necdet Sezer ile Bülent Ecevit arasında devam etmiş ve son olarak da Recep Tayyip Erdoğan ile Ahmet Davutoğlu arasında görev ve yetki tartişmaları yaşanmıştır. Söz konusu tartişmalar zaman zaman hükümet krizlerine ve hatta ekonomik krizlere neden olmuştur.

Bu nedenle Türkiye’de yürütmeyi güçlendirmeye yönelik bir dizi anayasa değişikliği yapılmıştır. 2007 yılında Anayasa Mahkemesi’nin 367 içtihadıyla birlikte meclis tarafından Cumhurbaşkanı seçiminin yapılamaması ile yeni bir sürece girilmiş ve 2017 yılındaki anayasa değişikliği ile birlikte Cumhurbaşkanı’nın doğrudan halk tarafında seçilmesine geçilmiştir. Söz konusu değişiklikle birlikte parlamenter sistemin en önemli özelliği olan yürütmenin parlamento tarafından seçilmesi uygulamasına son verilmiş ve Cumhurbaşkanı’nın doğrudan halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Bu esaslı değişiklikle birlikte uygulanan sistem, parlamenter

sistem niteliğini önemli ölçüde yitirmiş ve literatürde *hibrid rejimler* olarak adlandırılan bir niteliğe bürünmüştür (Ménard ve Shirley, 2008, s. 93). Bazı yazarlar 2017 anayasa değişikliği ile birlikte Türkiye'nin parlamenter sistemden uzaklaştığı ve fiilen yarı başkanlık sistemine geçtiğini savunmuştur (Moestrup, Wu ve Elgie, 2011, s. 7).

Parlamenter sistem ve başkanlık sisteminin en temel manada ayrımını yapan John M. Carey, Parlamenterizmi “yürütmenin parlamento tarafından seçilmesine ve yürütmenin görevde kalmasını da yasamanın güvenine tabi olmasına” bağlamaktadır. Carey, başkanlık sistemini ise “Başkan'ın halk tarafından seçilmesine ve seçilen yöneticinin, hükümetin yapısını belirlemesine” bağlamaktadır. Carey, parlamenter sistemde *hükümet ve parlamentonun karşılıklı bağımlılığına* dikkat çekmiştir (Ménard & Shirley, 2008, s. 91-92).

2007 anayasa değişikliği sonrasında Türkiye’de, Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçildiği ilk seçim 2014 yılında yapılmıştır. Seçimleri, AK Parti adayı olan R. Tayyip Erdoğan %51,79 oranında oy almak suretiyle kazanmıştır. Halk tarafından seçilen Cumhurbaşkanıyla parlamentoda tek başına hükümeti kurabilecek bir çoğunluğa sahip AK Parti hükümetinin aynı siyasal kökenden gelmesi yetki tartışmalarının önüne geçmemiştir. Söz konusu dönemde zaman zaman başkanlık sistemine ilişkin tartışmalar yapılmış olmakla birlikte esas sistem tartışmaları tek başına hiçbir partinin iktidar olamadığı 7 Haziran 2015 seçimlerinde sonrası yapılmıştır.

Haziran 2015 seçimlerinde AK Parti'nin %40,87 oranında oy almasına rağmen tek başına hükümeti kuracak yeterli sayıda milletvekili çıkartamaması ve ardından yaşanan siyasal ve ekonomik belirsizlik sonrası sistem tartışmaları artmıştır. Hükümetin kurulamaması ile birlikte başlayan siyasal belirsizlik, kısa sürede ekonomiyi olumsuz olarak etkilemiştir. Bu anlamda döviz ve faiz oranlarındaki hızlı artış, ekonomik anlamda tedirginliğe yol açmıştır. Uzun süren koalisyon görüşmelerinden bir sonuç alınamaması, Cumhurbaşkanıyla Başbakan arasında yaşanan yetki tartışmaları ve ekonomik göstergelerin bozulmaya başlamasıyla birlikte Türkiye'deki hükümet istikrarsızlıklarına bir çözüm olarak *başkanlık sistemi* yeniden gündeme gelmiştir (Yıldız, 2013, s. 183).

Türkiye'de 2007 Anayasa değişikliği ile oldukça güçlü yetkilerle donatılmış Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmeye başlanmış ve yürütmeye ilişkin asıl gücün parlamentoda olduğu dönem sona ermiştir. Söz konusu değişimle birlikte parlamenter sistem tıkanma noktasına gelmiştir. Siyaset bilimci Alkan, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu bir *karar verme noktası* olarak nitelendirmiştir (Alkan, 2013, s. 9).

1.2.1. Türkiye'de Parlamenter Sisteme Yönelik Eleştiriler

Türkiye'deki parlamenter sisteme yönelik eleştirilerde, siyasal istikrar, siyasal kutuplaşma, ekonomik istikrar, vesayet ve yönetimde iki başlılık gibi eleştiriler ön plana çıkmaktadır. Türkiye, fiilen 1946

yılında yapılan seçimlerle çok partili siyasal hayata geçmiş ve aradan geçen süre zarfında birçok koalisyon hükümeti kurulmuştur. Siyasal kutuplaşmanın oldukça öne çıktığı seçimler sonucunda 1970 sonrası uygulanmaya başlanan nisbi temsil seçim sisteminin de bir sonucu olmak üzere birçok siyasi parti parlamentoda temsil imkanına kavuşmuştur. Çok sayıda siyasi partinin parlamentoda bulunması demokratik yönetim anlayışı bakımından olumlu olmakla birlikte siyasal kutuplaşmanın fazla olduğu ve siyasette hoşgörü ve uzlaşma kültürünün yeterince gelişmediği ülkelerde istikrarsızlıklara neden olabilmektedir. Türkiye zaman zaman seçim sistemlerini ve siyasi partiler kanununu değiştirmek veya seçim barajı uygulamak gibi düzenlemelerle istikrar sağlama yoluna gitmiş ve bu defa da demokratik olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Türkiye'deki siyasal istikrarsızlıkların, siyasal, ekonomik, sosyal ve dış politikayla ilgili önemli sonuçları olmuştur. Hinnebusch'a göre Türkiye'nin zayıf ve istikrarsız hükümet dönemlerinde ABD'ye olan bağımlılığı artmıştır (Hinnebusch, 2003, s. 144-145).

Cihan Aydın, *Otokratikleşme Kısacasında Türkiye* başlıklı makalesinde, parlamenter demokrasinin dünya ve Türkiye ölçeğinde ciddi sıkıntılar yaşadığını ve demokratik mekanizmaların, yeni kurumların üretilmesinde ve toplumsal değişimin yönetime yansımada yetersiz kaldığını ileri sürmüştür. Aydın, Türkiye'deki mevcut seçim kanununun, hakim siyasi partilerin devamlılığını sağladığını ve yeni partilerin kurulmasını engellediğini iddia ederek, bu durumun da otokratik eğilim ve yapıları güçlendirdiğini ve parlamenter

demokrasinin hegemon parti tutsađı durumuna dūştüğünü söylemiřtir (Aydın, 2015).

2017 anayasa değişikliği sonucunda Türkiye, parlamenter sistemden ‘Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ olarak tanımlanan hükümet sistemine geçmiştir. Söz konusu değişiklikle birlikte hükümetin kuruluşu parlamentoya bağımlı olmaktan çıkartılmış ve yürütmeye sistem, Cumhurbaşkanı’nın Amerikan başkanlık sistemi benzeri tek başına bakanları belirlediği bir yapıya dönüşmüştür. Diğer bir ifade ile yürütme, yasamaya bağlı olmaktan çıkartılmıştır. Ancak sistem değişikliğine rağmen tartışmalar halen devam etmektedir. Kimi siyasi partiler yeniden parlamenter sisteme dönülmesi yönünde taleplerde bulunurken kimi siyasi partiler de parlamenter sistemdeki mevcut aksaklıkların giderildiği nispeten daha fazla siyasal istikrarın sağlandığı ‘Güçlendirilmiş Parlamenter Sistemi’ önermektedir.

1.2.2. Siyasal İstikrar

Türkiye’deki sistem tartışmalarının temelinde, 1876’da başlayan ve uzun bir parlamenter geçmişe sahip olan parlamenter sistemin siyasal istikrarı sağlayamamış olması yatmaktadır. Nitekim başkanlık sisteminin önerilmesinde ve yapılan tartışmalarda en önemli argüman olarak siyasal istikrarın sağlanamamış olması gösterilmektedir. Ayrıca parlamenter sistemin aksine başkanlık sistemin toplumsal yapımıza daha uygun olduğu, etkin ve daha istikrarlı hükümetlere yol açacağı sıkça dile getirilmiştir (Kuzu, 2012, s. 79-135).

1960 askeri darbesinden sonra, belirli bir seçim çevresinde oyların çoğunu alan siyasi partinin o seçim çevresindeki tüm milletvekillerini aldığı *çoğunluk seçim sistemi* uygulamadan kaldırılmış ve siyasi partilerin aldıkları oy nispetinde milletvekili çıkardıkları *nispi temsil sistemine* geçilmiştir. Söz konusu değişiklikle birlikte birçok siyasi parti mecliste temsil imkânına kavuşmuştur. Diğer taraftan Türk siyasi tarihinde koalisyon hükümetleri dönemi başlamıştır. Zaman zaman ANAP ve Ak Parti gibi siyasi partiler tek başlarına hükümet kurma imkânına kavuşmuş olsalar da aradan geçen süre zarfında kısa süreli çok sayıda koalisyon hükümeti kurulmuştur.

Türkiye’de Kurulan Koalisyon Hükümetleri (1950-2015)

Hükümet Sırası	Hükümetin Adı	Koalisyon Süresi	Koalisyonu Kuran Partiler	Koalisyona Dair Özel Açıklamalar
26	VIII. İnönü Hükümeti	(20.11.1961 - 25.06.1962) (Yaklaşık 7 ay)	CHP ve AP	
27	IX. İnönü Hükümeti	(25.06.1962 - 25.12.1963) (1 yıl 6 ay)	CHP, YTP, CKMP ve Bağımsızlar	
28	X. İnönü Hükümeti	(25.12.1963 - 20.02.1965) (Yaklaşık 1 yıl 2 ay)	CHP ve Bağımsızlar	
29	Ürgüplü Hükümeti	(20.02.1965 - 27.10.1965) (Yaklaşık 8 ay)	AP, YTP, CKMP ve MP	
37	I. Ecevit Hükümeti	(26.01.1974 - 17.11.1974) (Yaklaşık 10 ay)	CHP ve MSP	
39				

	IV. Demirel Hükümeti	(31.03.1975 - 21.06.1977) (Yaklaşık 2 yıl 3 ay)	AP, MSP, MHP ve CGP	
41	V. Demirel Hükümeti	(21.07.1977 - 05.01.1978) (Yaklaşık 5 buçuk ay)	AP, MSP ve MHP	
42	III. Ecevit Hükümeti	(05.01.1978 - 12.11.1979) (Yaklaşık 1 yıl 10 ay)	CHP, CGP, DP ve Bağımsızlar	
49	VII. Demirel Hükümeti	(21.11.1991 - 25.06.1993) (Yaklaşık 1 yıl 7 ay)	DYP ve SHP	
50	I. Çiller Hükümeti	(25.06.1993 - 05.10.1995) (Yaklaşık 2 yıl 3 ay)	DYP ve SHP	
51	II. Çiller Hükümeti	(05.10.1995 - 30.10.1995) (Yaklaşık 2 yıl 3 ay)	DYP	DYP, azınlık hükümeti kurdu, güvenoyu alamadı.
52	III. Çiller Hükümeti	(30.10.1995 - 06.03.1996) (Yaklaşık 4 ay)	DYP ve CHP	
53	II. Yılmaz Hükümeti (ANAYOL)	(06.03.1996 - 28.06.1996) (Yaklaşık 3 buçuk ay)	ANAP ve DYP	Bir azınlık hükümetidir. Koalisyonda yer almayan DSP tarafından desteklenmiştir.
54	Erbakan Hükümeti	(28.06.1996 - 30.06.1997) (Yaklaşık 1 yıl)	RP ve DYP	
55	III. Yılmaz Hükümeti	(30.06.1997 - 11.01.1999) (Yaklaşık 6 buçuk ay)	ANAP, DSP ve DTP	Bir azınlık koalisyonudur. Koalisyonda yer almayan CHP tarafından desteklenmiştir. 25.11.1998 tarihinde <u>güvensizlik oyu</u> ile düşürülmüştür.
57	V. Ecevit Hükümeti	(28.05.1999 - 03.11.2002) (Yaklaşık 3 yıl 6 ay)	DSP, MHP ve ANAP	

Kaynak: (Sobacı, 2015, s. 2)

Tablo 1: Türkiye’de Kurulan Koalisyon Hükümetleri

Türkiye’de ilk koalisyon hükümeti, 1960 askeri darbesinden hemen sonra CHP ve AP arasında kurulmuş ve bu hükümetin ömrü sadece yedi ay sürmüştür. CHP ve AP koalisyon hükümetinden sonra CHP, YTP ve CKMP arasında kurulan ikinci koalisyon hükümetinin süresi de iki yıldan az sürmüştür. Üçüncü koalisyon denemesi de başarısızlıkla sonuçlanmış ve AP tarafından ülkeyi seçime götürmek üzere dördüncü koalisyon hükümetini kurmuştur.

1960 darbesinden sonra merkez sağa dönük siyaseti benimseyen birçok siyasi parti kurulmuştur. DP’nin kapatılması ile birlikte merkez sağı temsilen AP öne çıkmış ve bu partiyi sırasıyla Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (1965’te Alpaslan Türkeş ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)’ne dönüşmüş) ve siyasal hayatımızı derinden etkileyecek olan Milli Nizam Partisi (MNP) Necmettin Erbakan tarafından 1970 yılında kurulmuştur.

1965’ten sonra CHP’nin merkez sol siyaseti benimsemesi üzerine CHP içinden Turhan Feyzioğlu önderliğinde ayrılan bir grup merkez sağa yönelik siyasi anlayışla Güven Partisi’ni kurmuştur. Ancak Güven Partisi, CHP’ye alternatif bir parti haline gelememiştir. Ahmad, sağdaki bu siyasal parçalanmayı istikrarsızlığın başlıca nedeni olarak görmüştür (Ahmad, 2012, s. 172). Merkez sağdaki bu siyasal parçalanma, tek başına iktidar olabilecek sayıda milletvekili

çıkartılmamasına dolayısı ile istikrarsız koalisyon hükümetlerine yol açmıştır. Nitekim 1974 yılında Bülent Ecevit önderliğindeki CHP ile MSP arasındaki koalisyon hükümetinin sona ermesinden sonra 241 gün süre ile hükümet kurulamamıştır (Ahmad, 2012, s. 196).

2017 yılına kadar Cumhuriyetin 94 yıllık geçmişi içerisinde 66 hükümet görev yapmıştır. Söz konusu dönemde ortalama hükümet süresi 1,5 yıl olarak gerçekleşmiştir. Sobacı, Türkiye'deki kutuplaşma ve temel politik meselelerdeki görüş ayrılıklarının çok derin olması nedeniyle koalisyonların başarısız olduğunu ileri sürmüştür (Sobacı, 2015, s. 8).

Türkiye'nin 1946'da başlayan çok partili siyasal yaşamında aradan geçen süre zarfında birçok askeri darbe ve muhtıra gerçekleşmiştir. 1960 ve 1980 askeri darbeleriyle hükümet ve anayasa fiilen askıya alınmıştır. 1971 ve 1997 yılındaki askeri muhtıralarda ise anayasa fiilen askıya alınmamakla birlikte hükümetler, iktidarı devretmek zorunda bırakılmıştır.

Türkiye'deki darbe ve muhtıra süreçlerinin birçok güvenlik, dış politika, ekonomik ve siyasi nedenleri olmakla birlikte; Akgün, zayıf hükümetlerin ve halk desteğini yitirmiş kurumların darbeleri kolaylaştırdığını ileri sürmüştür (Akgün, 2001, s. 3, 18, 19). Türk siyasi tarihinde askeri darbe ve muhtıralar Türkiye'deki anayasa başta olmak üzere; siyasal partiler ve seçim sistemlerini doğrudan şekillendirmiş ve siyasal yapının oluşumunu derinden etkilemiştir.

Diğer taraftan siyasal istikrarsızlıkların, askeri darbelere giden sürece yol açıp açmadığı zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Ahmad, 1980 askeri darbesini yapan generallerin amacının şiddeti önlemenin yanı sıra istikrarı sağlamak amacı güttüklerini ileri sürmüştür (Ahmad, 2012, s. 206). Dursun da belli periyotlarla gerçekleşen askeri darbeleri, Türkiye'deki demokratik sistemin kurumsallaşmasındaki başarısızlığının en somut göstergesi olarak göstermiştir (Dursun, 2005, s. 15).

Türkiye'deki siyasal istikrarsızlıklar nedeniyle seçim sistemlerinde birçok kez değişiklik yapılmıştır. Türkiye'de bugüne kadar *Milli Bakiye Sistemi*, *D'hont Sistemi*, *Nispi Temsil Sistemi* ve *Baraj Sistemi* olmak üzere birçok seçim sistemi uygulanmıştır. Demokrasi, temsilde adalet ve siyasal istikrar gibi daha birçok açıdan eleştirilen seçim sistemleri, Türkiye'deki istikrar arayışında ön plana çıkan başka bir tartışma konusu olmuştur. Hali hazırda uygulanan baraj sistemine göre Türkiye genelinde %10 barajının altında oy alan siyasi partiler, seçim çevresindeki oyların tamamını alsa bile milletvekili çıkartmamaktadır. Demokrasi açısından çok tartışılan %10 seçim barajı, 1980 öncesindeki siyasal istikrarsızlıklara bir çare olarak 1983 yılında düzenlenmiştir.

1980 sonrası siyaseti yeniden düzenleyen askeri yönetim, siyasal istikrarı sağlamak, merkez sağ ve sol partileri güçlendirmek ve radikal partileri meclis dışında tutmak için %10'luk seçim barajını getirmiştir (Şener, 2017). Nitekim askeri darbe sonrası yönetimi elinde

bulunduran MGK, kurulan 17 siyasi partiden yalnızca üçünün seçimlere katılmasına izin vermiştir.

Türkiye benzeri siyasal istikrarsızlıklar yaşayan ve parlamenter sistemle yönetilen Fransa'da 5. Cumhuriyet dönemi olarak nitelendirilen ve 70 yıl süren dönemde koalisyonlar nedeniyle istikrarsızlık yaşanmıştır. Bu nedenle 1962'de yapılan referandumla birlikte, Fransa'da yasamaya bağlı yürütme yerine yasamaya karşı güçlendirilmiş bir sisteme, *yarı başkanlık hükümet* sistemine geçilmiştir (Şaylan, 1981, s. 84). Yarı başkanlık olarak nitelendirilen bu sistemle birlikte Fransa'da koalisyon dönemleri sona ermiştir.

Son olarak yürütmenin sorumlu kanadı olan koalisyon hükümetlerinin yanı sıra yürütmenin önemli bir diğer kanadı olan Cumhurbaşkanlığı seçimleri de sıkça tartışma hatta zaman zaman da krizlere neden olmuştur. Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleri, Cumhuriyet tarihi boyunca önemli siyasal krizlere neden olmuştur. 1980 askeri darbesi öncesinde mecliste 150'den fazla tur yapılmasına rağmen Cumhurbaşkanı seçilememiştir. 1989 yılında yapılan ve Özal'ın Cumhurbaşkanı olarak seçildiği seçimleri, muhalefet boykot ederek seçimlere katılmamıştır. Seçimler sonrasında meşruiyet tartışmaları yaşanmıştır. Yine 2007 yılında görev süresi dolan Ahmet Necdet Sezer'in yerine yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimleri krize dönüşmüştür. Siyasi literatürümüze *27 Nisan E-Muhtırası* olarak geçen muhtırada "sözde değil özde laik Cumhurbaşkanı istiyoruz" yazılı *muhtıra* ile cumhurbaşkanlığı seçimlerine müdahil olmuştur

(Temiztürk, 2018, s. 7). Anayasa Mahkemesi'nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerine aynı anda 367 milletvekilinin katılması gerektiği yönündeki içtihadı ve CHP başta olmak üzere mecliste yer alan bir kısım siyasi partilerin oylamaya katılmaması yeni bir krize neden olmuştur. Aynı yıl yapılan anayasa değişikliğiyle Cumhurbaşkanı'nın halk tarafından seçilmesine karar verilmiştir. Söz konusu değişiklikle birlikte parlamenter sistemin özünü oluşturan “yürütmenin parlamento içinden çıkması gerektiğine yönelik” değiştiren bir düzenleme yapılmıştır.

1.2.3. Ekonomik İstikrar

Hükümet sistemi tartışmalarında ekonomik değerlendirmeler oldukça sınırlıdır. Hangi hükümet sistemi ekonomik bakımından daha başarılıdır? Hükümet sistemlerinin ülkelerin ekonomik performansı üzerinde etkisi var mıdır? Bu sorulara cevap arayan çok fazla çalışma yapılmamıştır. Yapılan değerlendirmelerin birçoğu da ekonomik bakımdan çok gelişmiş ülkeler ile geri kalmış ülkeleri “salt ekonomik açıdan” değerlendirmekten öteye geçememiştir. Yapılan sınırlı çalışmaların ilkinde Emre Bağce, *Parlamenter Sistem mi? Başkanlık mi? Yoksulluktan Hukukun Üstünlüğüne Ülkelerin Dünyadaki Yeri* başlıklı çalışmasında ülkeleri yönetim sistemlerine göre makroekonomik başarı göstergelerine göre sıralamıştır. Bir diğer çalışmada Ayhan Koç *Hükümet Sistemlerinin Makro Ekonomi*

*Üzerindeki Etkisi OECD ve G20 Üzerinde Bir İnceleme*² başlıklı çalışmada, OECD'ye üye 34 ülke ile G20'ye üye 20 ülkeyi incelemiştir. Koç, bu iki örgütlenmede yer alan başkanlık ve parlamenter sistemle yönetim bakımından incelemiş ve bu ülkelerin 2001-2015 yılları arasındaki ekonomik performanslarını karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. Koç, ülkelerin ekonomik performansları, makroekonomik performans göstergeleri olan, GSMH, milli gelir, büyüme, işsizlik, enflasyon, cari işlemler dengesi ve yabancı yatırım gibi kriterlerin yanı sıra *The Heritage Foundation* tarafından yayımlanan “Ekonomik Özgürlük Endeksi” üzerinden karşılaştırmalı olarak incelemiştir.

Siyasal ve ekonomik istikrar ilişkisi birçok siyaset ve ekonomi bilimcisi tarafından inceleme konusu olmuştur. Hükümet sisteminin ekonomik etkisine ilk dikkat çeken siyaset bilimcilerden birisi Alexis de Tocqueville'dir. Başkanlık sisteminin ekonomik istikrara ve eşitliğe etkisine dikkat çeken Alexis de Tocqueville, Amerikan siyasi sisteminde siyasi eşitliği sağlamaya yönelik en önemli araç olarak ekonomik eşitliğin sağlanmasını görmüştür (Allen, 2016, s. 23). Berberoğlu da ekonomi eksenli değişimlerin politik eksenli değişimleri zorunlu kıldığını, uluslararası sistemin ulus devletlere küresel şirketler

---

² KOÇ, A. (2020). *Hükümet Sistemlerinin Ekonomik Performansı, Hükümet Sistemlerinin Politik Ekonomi Üzerindeki Etkileri OECD ve G20 Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Kitap Yurdu Doğrudan Yayıncılık.

üzerinden nüfuz ettiğini ve siyasal sistemlerin de ekonomik yapıya göre şekillendiğini ileri sürmüştür (Berberoğlu, 2014, s. 146).

Reeves, ise zayıf siyasetin zayıf ekonomilere yol açacağı tezini savunmuştur (Reeves, 2016). Genel olarak siyasal istikrarla birlikte ekonomik başarının da geleceği kabul edilmektedir. Bununla birlikte, kimi yazarlarca ekonomik başarı ve demokrasi arasındaki ters yönlü ilişki sorgulanmıştır. Hayek, “modern refah devletiyle totaliterizm arasında bağ olduğuna” dikkat çekmiştir (Fukuyama, 2012, s. 27). Hayek’in görüşüne benzer bir yaklaşımla, 2002 seçimlerinden sonra katıldığı tüm seçimleri kazanan ve Türkiye’de hakim parti konumunu sürdüren AK Parti’yle yakalanan siyasal istikrarın ekonomik olarak Türkiye’nin gelişimine katkısı kabul edilmekle birlikte; hükümete söz konusu dönemde Türkiye’nin gittikçe otoriterleştiği eleştirileri yapılmıştır.

Diğer taraftan Türkiye’de parlamenter sistemle yönetildiği dönemde birçok askeri darbe gerçekleşmiştir. Darbeler sonrasında sıkıyönetim uygulamaları altında birçok anti demokratik uygulama yaşanmıştır. Türkiye’deki darbelerin siyasal olduğu gibi ekonomik anlamda oldukça sonuçları olmuştur. Darbeleri inceleyen Erik Meyersson, ise darbelerin çoğunlukla sosyo ekonomik sorunları çözmekten daha ziyade dar bir elit çevrenin çıkarlarına hizmet ettiğini ileri sürmüştür (Meyersson, 2016). Öte yandan Meyersson, *darbelerin ekonomiye etkilerine* ilişkin yapmış olduğu başka bir çalışmasında darbelerin ‘demokratik anlamda zayıf ülkelerde bile’ ülkelerin, refahını

ve ekonomik kalkınmasını olumsuz etkilediği ileri sürmüştür (Meyersson, 2016).

Askeri darbe ve muhtıraların Türk ekonomisine verdiği zarar tam olarak ölçülememekle birlikte; Meyersson, demokratik ülkelerde başarılı olan darbelerin ekonomiye etkilerine ilişkin yapmış olduğu çalışmasında darbelerin, “sistemik olarak artan borçluluk, ekonomide genel bir bozulma, net dış mali durumda bozulma ve şiddetli ekonomik krizlere maruz kalma eğilimine” sebep olduğu sonucuna ulaşmıştır. Meyersson, darbeler sonucunda kişi başına düşen GSMH da %1 ile %1,3 arasında bir azalma olduğu ileri sürmüştür (Meyersson, 2016, s. 2).

1.2.4. Türk Tipi Başkanlık Cumhurbaşkanlığı Sistemi ve Sistemin Temel Özellikleri

Türkiye’deki başkanlık sistemine yönelik ilk yasal düzenleme, 9 Ocak 2017 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen anayasa değişikliği ile yapılmıştır. Söz konusu değişiklikte “başkanlık sistemi” adının yerine *Türkiye’ye özgü bir sistem ve Türk tipi Başkanlık Cumhurbaşkanlığı Sistemi* olarak tanımlanmıştır (Altun, 2017).

2017 yılı anayasa değişiklik sürecinde, Türkiye’nin geçmişte yaşadığı siyasal krizler ve başkanlık sistemini uygulayan ülkelerdeki sistem içi krizler dikkate alınmak suretiyle iyileştirmeler yapılmıştır. Bu anlamda Amerikan başkanlık sisteminde başkan ve senato arasında ortaya çıkan ve sistemsiz krize dönüşen anlaşmazlıklara çözüm için,

meclis ve Cumhurbaşkanı'na *karşılıklı fesih yetkisi* getirilmiştir (Gülener & Miş, 2017, s. 7-8).

Kabul edilen düzenleme ile birlikte Cumhurbaşkanlığı seçimleri, seçimlerin yenilenmesi, yürütmenin görevleri, yasama ve yürütmenin karşılıklı denetim araçları ile Cumhurbaşkanı'nın kararname çıkarma yetkisi, cezai sorumluluğu ve siyasal partisi ile ilişkisi gibi bir dizi konuda anayasal değişiklik yapılmıştır.

16.04.2017 tarihinde yapılan halk oylaması ile %51,18 oranındaki kabul oyuyla anayasa değişikliği yapılmıştır. Söz konusu anayasa değişikliğinde 15 madde kabul edilmiş ve özetle aşağıdaki konularda düzenlemeler yapılmıştır:

1. Milletvekili seçilme yaşı 25'ten 18'e indirilmiştir,
2. Milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkartılmıştır,
3. Kanun teklifinin hükümet yerine milletvekilleri tarafından yapılmasının yolu açılmıştır,
4. Cumhurbaşkanlığı seçimi ve meclis genel seçimlerinin 5 yılda bir ve aynı gün yapılması,
5. Cumhurbaşkanı veya meclisin, *seçimin yenilemesine karar vermesi* durumunda, her iki seçimin aynı anda yapılması,
6. Cumhurbaşkanı'nın partisi ile ilişkisinin kesilmemesi,
7. Cumhurbaşkanı'na kararname çıkarma yetkisinin verilmesi,

8. Cumhurbaşkanı'na üst düzey kamu görevlilerini atama yetkisi verilmesi,
9. Cumhurbaşkanı'na Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurumlar ile ilgili idari düzenlemeler yapma yetkisi verilmesi,
10. Cumhurbaşkanlığı'na eylem ve işlemleri nedeniyle sorumluluk verilmesi,
11. Yıllık bütçenin hazırlaması ve sunulması yetkisinin Cumhurbaşkanı'na verilmesi,
12. Sıkıyönetimin kaldırılması ve OHAL ile ilgili hususların yeniden düzenlenmesi,
13. Yargı bağımsızlığı ifadesine ilave olarak “tarafsızlığı” ifadesinin eklenmesi,
14. Yargı'nın sivilleşmesi,
15. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yeniden düzenlenmesi (<http://www.akparti.org.tr>, 2017).

Kamuoyunda yeni hükümet sistemi, ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanı'nın fonksiyonları üzerinden eleştirilmiştir. Yapılan sistem değişikliği ile birlikte, yürütmede iki başlılığa son verilmiş ve Cumhurbaşkanı ile Başbakan'ın görev ve yetkileri tek elde Cumhurbaşkanında toplanmıştır.

Cumhurbaşkanı'nın KHK çıkarma yetkisi, yargı ile ilgili olan ilişkisi ve yasama üzerindeki belirleme gücü *kuvvetler ayrılığı*

üzerinden eleştirilmiştir. Diğer taraftan yeni sisteme, Cumhurbaşkanı'nın artan fonksiyonlarına karşılık meclis tarafından yeterince denetlenemediği ve Cumhurbaşkanı'nın yargı tarafından denetiminin pratikte çok mümkün olmadığı eleştirileri yapılmıştır (<http://t24.com.tr>, 2017).

Cumhurbaşkanı'nın parti üyeliğinin devam etmesi durumunda, meclisteki milletvekili seçiminde etkili olacağı ve yasama ile yürütme arasındaki ayırımın ortadan kalkacağı ileri sürülmüştür. Cumhurbaşkanı'nın parti grubuna hakim olması tek adam yönetimine yol açacağı eleştirilerine neden olmuştur. Ana muhalefet partisi CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu tarafından tüm bu değişikliklerin esasında *rejim değişikliği* anlamına geldiği iddia edilmiştir. (<http://www.cumhuriyet.com.tr>, 2018)

Bu eleştirilere karşılık TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Mustafa Şentop, *rejim değişikliği* iddiasını 'parlamentar sistemin Cumhuriyeti garanti etmemesine karşılık yeni sistemin Cumhuriyeti garanti ettiğini' ileri sürmüştür. Şentop, dünyada parlamenter sistem ve aynı zamanda monarşi ile yönetilen birçok ülke bulunmasına karşılık kendilerinin önerdiği ve 59 ülkede uygulanan Başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerin tamamının Cumhuriyetle yönetildiğini belirtmiştir (<http://www.haberler.com>, 2017).

Yine anayasal olarak üst düzey kamu görevlilerin Cumhurbaşkanı tarafından atanmasına yönelik atama yetkisi, Türkiye'de sıkça dile getirilen vesayetin önlenmesi ve bürokrasinin

işlevselliğinin hızlanması açısından önemli değişiklikler içermektedir. Ahmad, Türkiye’de koalisyonlar dönemlerinde siyasal partilerin kendi yandaşlarını bürokratik kadrolara yerleştirmek suretiyle kadrolaşmasına ve bürokrasinin siyasallaşmasına yol açtığını ileri sürmüştür (Ahmad, 2012, s. 196-199).

1.2.5. Yasama ve Yürütme Arasındaki İlişkiler

Başkanlık sisteminde, katı güçler ayrılığı bağlamında yasama ve yürütme arasındaki ilişkiler karşılıklı denetim ve denge üzerine kuruludur. Bazı siyaset bilimciler, Başkanlık ve parlamento seçimlerinin farklı zamanlarda yapılmasını, aynı siyasal eğilimin her iki unsura egemen olmasının önüne geçmesi açısından gerekli görmektedirler. Buna karşılık Amerikan siyasal sisteminde *total ördek* olarak da nitelendirilen ve meclis ile başkanın farklı siyasal eğilimlerden gelmesi durumunda, başkanın meclis karşısında güçsüz olduğu ve durumun önüne geçmek üzere, *seçimlerin aynı anda yapılması* kabul edilmiştir.

Diğer yandan Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, ilk turda gerekli %50’den fazla oy alma zorunluluğu bulunmakta bunun yanı sıra çoğunluğunun sağlamaması durumunda ikinci tur seçimlere gidilmektedir. İkinci tur seçimlere ise sadece en yüksek oyu alan iki adayın katılması ve bu seçimde sadece Cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılması; mecliste daha fazla siyasi partinin bulunmasına ve Cumhurbaşkanlığı için, siyasal partilere seçim öncesi uzlaşmaya imkân tanımaktadır.

Meclis ve Cumhurbaşkanı'nın karşılıklı olarak birbirlerini denetlediği en önemli mekanizma hiç şüphesiz ki *karşılıklı fesih* yetkisidir. Diğer taraftan yürütmeyi yani Cumhurbaşkanı'nı kontrol etmek üzere meclise, meclis araştırması, genel görüşme, meclis soruşturması ve soru olmak üzere dört yolla denetleme imkânı getirilmiştir. Parlamenter sisteme özgü *gensoru* yetkisi ise kaldırılmıştır.

1.2.6. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Çıkarma Yetkisi

Cumhurbaşkanlığı sistemi tartışmalarında öne çıkan bir başka konu ise *Cumhurbaşkanlığı kararnamesi* yetkisidir. Parlamenter sistemdeki Bakanlar Kurulu'nun kararname çıkartma yetkisi, yeni değişikliklerle birlikte Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Söz konusu düzenleme kapsamında, temel hak ve özgürlükler, kişi hakları ile kanunla düzenlenmesi gereken konularda kararname çıkartılamayacağı belirlenmiştir.

Yine kararnamenin anayasa ve yasalara aykırı olamayacağı aykırılık durumunda yasanın esas alınacağı hüküm altına alınmıştır. Söz konusu düzenleme ile kararname çıkarma yetkisinin alanı yürütme ile sınırlandırılmıştır. Kararnamelerin yargısal denetimi ise Anayasa Mahkemesi tarafından yerine getirilmeye devam etmektedir. Yine kararnamelerin, Resmi Gazetede yayımlandıkları gün meclis onayına sunulması ile yasama denetimine tabi tutulmasına ilişkin uygulama aynen korunmuştur.

1.2.7. Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar

Parlamenter sistemde yürütmenin başı olan Başbakan ve Bakanlar Kurulu'nun görev yetki ve sorumlulukları, yeni düzenleme ile birlikte; Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara geçmiştir. Anayasanın 106. maddesinde bu husus düzenlenmiştir. Düzenlemede öne çıkan önemli hususlardan birisi Cumhurbaşkanlığı'na vekâlettir. Cumhurbaşkanlığı makamında boşalma olması durumunda yeni Cumhurbaşkanı seçilinceye kadar *Cumhurbaşkanı yardımcısı* vekâlet edecektir.

Cumhurbaşkanı yardımcılarının seçim usulüne baktığımızda ise, başkanlık sistemi uygulayan birçok ülkede başkan yardımcısının başkanla birlikte seçildiğini görmekteyiz. Gerektiğinde başkana ait yetkileri kullanacak olan başkan yardımcısının seçimle gelmesi, meşruiyet açısından önemlidir. Buna karşılık başkanlık sistemlerindeki genel uygulamanın aksine yapılan düzenleme ile Cumhurbaşkanı'na yardımcılarını seçme yetkisi verilmektedir. Bir kısım yazarlarca Cumhurbaşkanı'nın yanı sıra yardımcılarının da seçimle gelmesinin *çifte meşruiyet* oluşturacağı endişesiyle yapılan düzenlemenin yürütmeyi güçlendirmesi bakımından gerekli olduğu değerlendirmeleri yapılmıştır (Gülener & Miş, 2017, s. 15).

Yapılan yenilikte diğer öne çıkan önemli bir diğer husus da bakanlara ilişkin düzenlemedir. Yapılan düzenleme ile bakanların atanması ve görevden alınması yetkisi doğrudan Cumhurbaşkanı'na ait olup, bakanlar görevleri bakımından Cumhurbaşkanı'na karşı

sorumludurlar. Bakanlar meclis içinden atanabileceği gibi meclis dışından da atanabilmekte ancak meclis içinden atanan bakanların meclis üyeliği sona ermektedir.

Parlamente sistemdeki Cumhurbaşkanı'nın eylem işlemlerinden dolayı "vatana ihanet" dışında sorumlu tutulmaması ve karşı imza kuralı gereği, sorumluluğun birlikte imza attığı ilgili bakanda olması sıkça eleştirilmiştir. Yapılan değişiklikle birlikte Cumhurbaşkanı'na yaptığı eylem ve işlemlerinden dolayı sorumluluk getirilmiştir. Diğer bir ifade ile Cumhurbaşkanı'nın sorumluluk alanı genişletilmiştir. Yeni sistemde Cumhurbaşkanı siyasi açıdan halka, hukuki açıdan ise meclise karşı sorumlu olacaktır (Haber Türk, 2017). Başkanlık sistemindeki suçlama (*Impeachment*) yetkisine benzer bir düzenleme yapılmış ve yürütme meclis denetimine alınmıştır.

Cumhurbaşkanına suç işlediği iddiasıyla soruşturma açılmasına meclis, üye tam sayısının beşte üçünün kararıyla izin verebilmektedir. Meclis tarafından soruşturma açılmasına izin verilmesi durumunda, siyasi partilerin parlamentodaki temsili oranında komisyona üye verecekleri hüküm altına alınmış ve siyasi partilerin üye sayısının üç katı olarak gösterdikleri adaylar arasından kura çekilmek suretiyle 15 kişilik bir soruşturma komisyonu kurulacağı düzenlenmiştir. Komisyon raporunu iki aylık sürenin sonunda Meclis Başkanlığı'na sunar. Cumhurbaşkanı'nın Yüce Divan'da yargılanmasına ancak TBMM üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile karar verilebilir. Anayasa Mahkemesi tarafından Yüce Divan sıfatı ile yapacak olduğu yargılama

üç ay sürmekte ve yargılama sonucunda Cumhurbaşkanı'nın görevi ise ancak seçilmeye engel bir ceza alması durumunda sona ermektedir.

1.2.8. Yargı Organlarına İlişkin Düzenlemeler

1982 Anayasa'sının 9. Maddesindeki *Yargılama yetkisi Türk Milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır* ibaresine *tarafsız* ibaresi eklenmiştir. Yargı yetkisinin kullanılması bakımından Türkiye'de adli, idari ve askeri olmak üzere üç farklı mahkeme bulunmaktadır. Yapılan düzenleme ile askeri yargı kaldırılmıştır. Anayasanın 142. maddesinde yapılan değişiklikle birlikte, disiplin mahkemeleri ve savaş durumunda, askerleri yargılamakla görevli mahkemeler dışında askeri mahkemeler kaldırılmıştır.

Diğer yapılan bir düzenlemeyle, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK)'nın adında ve yapısında değişikliğe gidilmiştir. HSYK'nın adındaki *yüksek* ibaresi kaldırılarak üye sayısı 13'e düşürülmüş ve kurulun iki daire şeklinde çalışması düzenlenmiştir.

Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) üyelerinin seçiminde de değişikliğe gidilerek üyelerin bir kısmının meclis tarafından seçilmesi usulü getirmiştir. Daha önce HSYK üyelerinin kendi üyeleri arasından seçilmesinin, yargı içerisinde gruplaşmalara ve hizipleşmelere yer açması nedeniyle bu türlü bir değişikliğe gidilmiştir. Diğer taraftan Yargıtay üyelerinin bir kısmının Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesi uygulamasına ise devam edilmiştir. Ayrıca HSK üyelerinin 4 yıllık bir

süre için seçilmesine ve süresi sona eren üyelerin bir kez daha seçilmesine imkân tanınmıştır.

Düzenlemeyle Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Askeri Yargıtay'ın kaldırılmıştır. Buna bağlı olarak bu mahkemeler tarafından Anayasa Mahkemesi'ne bu mahkemeler tarafından üye verilemeyecek olması nedeniyle 17 olan Anayasa Mahkemesi'nin üye sayısı 15'e düşürülmüştür.

Bir kısım akademik ve siyasi çevrelerce söz konusu değişikliklere yönelik eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerde Anayasa Mahkemesi üyelerinin Meclis ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilmesinin yargı bağımsızlığını bozacağını ve zaman içerisinde Anayasa Mahkemesi üyelerinin çoğunun Cumhurbaşkanı tarafından belirlenmesi ihtimalinin olduğu dile getirilmiştir.

1.2.9. Olağanüstü Yönetim Usulleri, Olağanüstü Hal ve Sıkıyönetim Yetkisine İlişkin Düzenlemeler

Parlamente sistemde olduğu gibi Başkanlık sisteminde de hükümete olağanüstü dönemlerde kullanılmak üzere, *olağanüstü hal ve sıkıyönetim ilan etme yetkisi* tanınmıştır. Diğer taraftan *yasa yolu* ya da *OHAL* olarak da nitelenen söz konusu dönemlerde, meclis, çıkardığı yasalarla yürütmenin sahip olduğu yetkileri genişletme yoluna gidebilmektedir (Orak, 2017, s. 3).

Anayasa değişikliği öncesinde *Olağanüstü Yönetim Usülleri* başliğı altında, 119, 120 ve 122. maddeleriyle Cumhurbaşkanı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'na, Türkiye'nin bir ya da birkaç bölgesinde "olağanüstü hal ve sıkıyönetim" ilan etme yetkisi verilmiştir. Bu yetki 2017 yılında yapılan referandumla birlikte sadece olağanüstü dönemlerde *olağanüstü hal ilan etme yetkisi* olarak Cumhurbaşkanlığı başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu'na tanınmıştır. Ayrıca yapılan düzenleme ile olağanüstü bir yönetim usulü olarak uygulanmakta olan, yönetim ve yargılama yetkisinin askeri makam ve mahkemelere geçtiği *sıkıyönetim* uygulamasına ise son verilmiştir.

1.2.10. Bütçe Kanunu Hakkındaki Düzenlemeler

Parlamenter sistemde başbakan ve bakanlar kurulunun yetkisinde olan, bütçenin hazırlanması ve uygulanmasındaki sorumluluk, yeni düzenlemeyle Cumhurbaşkanı'na verilmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanan bütçenin onaylanması yine TBMM'nin yetkisinde olmakla birlikte; getirilen yeni düzenlemeyle, TBMM tarafından bütçenin onaylanmaması durumunda *Geçici Bütçe Kanunu* çıkartılmaktadır. Geçici bütçe kanununun meclis tarafından kabul edilmemesi durumunda ise yeni yıl bütçesi kabul edilinceye kadar önceki yıla ait bütçe *yeniden değerleme oranında*³ arttırılarak uygulanır. Yapılan bu düzenleme ile başkanlık sisteminde bütçeye

---

³ Yeniden Değerleme Oranı: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından açıklanan, bir önceki yılın aynı dönemine göre fiyat artışlarındaki ortalama değişim oranı.

ilişkin uygulamalarda, başkan ile meclis arasında ortaya çıkan krizlerin önüne geçilmek istenmiştir.

1.2.11. Cumhurbaşkanlığı Seçimi Hakkındaki Düzenlemeler

Türkiye’deki tartışmalarda öne çıkan başka bir husus da Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinin aynı anda yapılmasının kuvvetler ayrılığına yol açacağı varsayımdır. ABD’de başkanın dört yılda bir, kongrenin ise iki yılda bir seçimleri yenilemesi nedeniyle başkan ve kongredeki çoğunluk farklı siyasi partilerde olabilmektedir. Duverger bu durumun nedenini *seçimlerin farklı tarihlerde yapılmasına* bağlamıştır (Duverger, 1943, s. 142).

Türkiye’deki uygulamada ise her iki seçimin aynı anda yapılmasının yasama ve yürütmeyi benzer siyasal görüşlerin hâkimiyetine sokacağı gerekçesiyle eleştirilmiştir. 2017 yılında referandumla kabul edilen yeni düzenlemeyle gerek TBMM ve gerekse de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin, *beş yılda bir aynı günde yapılması* kabul edilmiştir.

Yeni düzenlemeyle, Cumhurbaşkanı’nın doğrudan halk tarafından seçilmesi, görev süresinin beş yıl olması ve son olarak bir kişinin en fazla iki kez Cumhurbaşkanı seçilebilmesine ilişkin düzenleme yapılmıştır. Cumhurbaşkanlığı’na aday gösterilebilmesi için de son yapılan milletvekili genel seçimlerde, %10 ve daha fazla oy alan siyasi partilerin aday gösterebilmesinin yanı sıra, en az yüz bin

seçmenin imzası ile TBMM üyeleri arasından veya Meclis dışından en az 20 milletvekilinin yazılı teklifi ile aday gösterilebilmesinin yolu açılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı seçiminde birinci oylamada gerekli çoğunluğun sağlanamaması halinde adaylar arasından en yüksek oyu alan iki adayın ikinci tur oylamasına katılması kuralı getirilmiştir.

1.2.12. Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Yönelik Eleştiriler

Türkiye’deki başkanlık sistemine yönelik tartışmalarda; otoriterlik, kuvvetler ayrılığı, ekonomik refah ve siyasal kutuplaşma gibi eleştirilerin yanı sıra bölünme riski (federalizm) gibi başlıklar ön plana çıkmıştır.

Türkiye’de yapılan anayasa ve başkanlık sistemine dair tartışmalarda, süper başkanlık olarak adlandırılan başkanlık modelinin Türkiye’de uygulanmasına dair tereddütler dile getirilmiştir. Anayasa hukukçusu Ergun Özbudun, kendisi ile yapılan bir röportajda, Cumhurbaşkanlığı sistemini ‘süper başkanlık’ sistemi olarak nitelendirmiştir. Özbudun, başkanlık modelini değerlendirdiği mülakatında, AK Parti’nin sunduğu sistemi, sistemin kararnamelerle yönetim imkânı sağladığı, bazı şartlarda başkana meclisi fesih imkânı getirdiği, Anayasa Mahkemesi başta olmak üzere; HSYK ve üst düzey mahkeme üyelerinin çoğunluğunun başkan tarafından seçildiği ve

meclis kontrolünün kısmen de olsa başkanın elinde olduğu; dolayısı ile kuvvetler ayrılığı ve denge kalmadığı, yönleriyle eleştirmiştir. Özbudun, getirilmek istenen sistemi, “endişe verici ve rejim değiştirici” olarak nitelendirmiştir (Özbudun, 2016).

Türkiye’deki başkanlık sistemi tartışmalarında en çok tartışılan hususlardan birisi olan federal sistem, merkezi yönetimin yetkilerini eyaletlerle paylaştığı karşılıklı denetim ve denge sisteminin kurulduğu bir sistem olup, başkanlık sistemindeki otoriterleşmenin önüne geçen ve Amerikan siyasal sistemini dengeleyen önemli bir mekanizma olarak görülmektedir. Bu anlamda bazı akademisyenler, Amerikan siyasal sisteminin önemli bir özelliği olan federalizmin, Amerikan başkanın federal düzeydeki yetkilerini eyalet düzeyinde sınırlandırdığını ve ulusal bir leviathanı engellediğini (Gerken, 2014, s. 1891) ileri sürmüştür. Dolayısı ile bazı yazarların Amerikan federalizmini, başkanlık sisteminin olmazsa olmaz şartı olarak görme eğilimi bulunmaktadır. Söz konusu eleştirilere karşılık Türkiye’de 2017 yılında yapılan referandum sonucu kabul edilen anayasa değişikliğinde federalizm öngörülmemiştir.

Türkiye’deki sistem tartışmaları uluslararası alanda da sıkça tartışılmış ve Türkiye’deki muhalefetin de sıkça eleştirdiği *otoriterleşme* kaygıları dile getirilmiştir. Türkiye’deki sistem değişikliğini, 1923’ten bu yana yapılan en radikal sistem değişikliği şeklinde yorumlayan bir kısım uluslararası medya, sistem değişikliği ile birlikte Türkiye’deki hantal yapının sona ereceğini kabul etmekle birlikte Cumhurbaşkanlığının *olağanüstü hal ilan etme ve kararname*

çıkarma yetkisi ile birlikte *aşırı güçleneceğini* ileri sürmüştür (The Economist, 2016).

1.2.13. Otoriterleşme

Türkiye'deki başkanlık sistemi tartışmalarında, “otoriterlik, diktatörlük ve tek adam yönetimi tehlikesi” en önemli başlık olarak ön plana çıkmaktadır. Gerek muhalefet gerekse bazı siyaset bilimciler tarafından, başkanlık sistemiyle birlikte Türkiye'nin tek adam yönetimine ya da daha radikal bir yorumla *diktatörlüğe kayma* endişesini sıkça dile getirmiştir.

Anayasa hukukçusu Erdoğan Teziç, Amerika'dan esinlenerek Latin Amerika'da uygulanan birçok başkanlık sisteminin otoriter rejimlere dönüştüğünü ve nihayetinde bu değişim süreçlerinin darbe ile sonuçlandığını ileri sürmüştür (Aysever, 2018). Bu eleştirilere karşılık Salih, Başkanlık hükümet sistemine karşı çıkanların Başkanlık sisteminin dünyada başarılı örnekleri olsa da Türkiye'de uygulanamayacağı ve sistemin Türkiye'de otoriter rejime dönüşeceği dolayısıyla tek adam yönetimine yol açacağı tezini ‘özcü ve self-orientalist argümanlar’ olarak nitelendirmiştir (Salih, 2015, s. 9).

Siyasi partiler arasında ise başkanlık sistemine karşı en önemli muhalefeti gösteren CHP benzer argümanları kullanmıştır. CHP tarafından yapılan resmi açıklamalarda, Türkiye'de yapılmak istenen değişikliğin “tek adamlığa ve dikta rejimine” yol açacağı iddia edilmiştir. CHP Genel Sekreteri Kamil Okyay Sındır, Anayasa'nın bazı

maddelerinde değişiklik yapılması ihtiyacını kabul etmekle birlikte; mevcut parlamenter sistem içerisinde bu sorunlara çözüm bulunabileceğini dile getirmiş ve getirilmek istenen değişikliğin başkanlık sisteminden daha ziyade *tek adamlık ve dikta rejimi* olduğunu savunmuştur (Cumhuriyet Halk Partisi, 2016). Benzer bir yaklaşımı savunan CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ise yapılmak istenenin sistem değişikliğinden daha ziyade bir *rejim değişikliği* olduğunu iddia etmiştir. Kılıçdaroğlu, “Cumhuriyet ve demokrasinin ortadan kaldırılarak dikta rejiminin getirilmeye çalışıldığını” ileri sürmüştür (Cumhuriyet Halk Partisi, 2016).

Tüm bu eleştirilere karşılık soğuk savaşın sona ermesinden sonra tüm dünyada demokratik yönetimler gelişmeye otoriter yönetimler ise demokratikleşmeye zorlanmıştır. Türkiye’nin otoriterleşeceği endişelerine karşılık küreselleşme ile birlikte otoriter yönetimler, uluslararası sistemden izole edilmekte ve bu ülkeler demokratik değişimlere zorlanmaktadır. Bu anlamda uluslararası kuruluşlar ve şirketler, ülkelere yabancı sermaye girişi için uluslararası genel kabul görmüş standartların uygulanmasını talep etmektedir.

Söz konusu tezi destekleyen Larry Diamond ve Marc F. Plattner, son yüzyıl da demokrasilerin küresel olarak yükseldiği ve diktatörlüklerin gerilediğini ve liberal demokrasilerin tek ve çağdaş toplumlar olarak öne çıktığını öne sürmüştür (Diamond & Plattner, 1995, s. 9). Son olarak Türkiye’deki başkanlık sistemi tartışmalarında Çaha, otoriterleşme eleştirilerine karşılık demokratik seçimleri öne

çıkartarak Hitler örneği dışında demokratik sistemi, demokratik bir yolla ortadan kaldıran bir örneğin daha olmadığına dikkati çekmiştir (Çaha, 2004, s. 116).

1.2.14. Kuvvetler Ayrılığı

Türkiye’deki başkanlık sistemi tartışmalarında öne çıkan başka bir eleştiri konusu da *kuvvetler ayrımının* ortadan kalkacağına ilişkindir. CHP tarafından, AK Parti’nin meclise sunduğu anayasa değişikliği tasarısına, kuvvetler ayrımının ortadan kaldırıldığı eleştirileri yapılmıştır. Yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanı’na yürütme yetkisinin yanı sıra; parlamentoyu fesih yetkisinin verilmesi ayrıca milletvekillerinin seçimindeki etkisi ve Cumhurbaşkanının HSYK üyelerinin yarısının seçiminde söz sahibi olmasıyla demokratik yönetim sistemlerine egemen olan *kuvvetler ayrılığı* ilkesinin ortadan kalkacağı iddia edilmiştir (Cumhuriyet Halk Partisi, 2016).

Parlamente sistemde yürütmenin sorumsuz kanadı temsil eden Cumhurbaşkanı ile yürütmenin sorumlu kanadını temsil eden hükümet arasında sıkça yetki tartışmaları yaşanmıştır. Nitekim Türkiye’de birçok siyasi parti lideri ‘iktidar olduklarını ancak muktedir olmadıklarını’ dile getirmiştir. Anayasa hukukçusu Burhan Kuzu, söz konusu yetki tartışmalarına dikkat çekmiştir. Kuzu, başkanlık sistemiyle birlikte yetki tartışmalarının sona ereceğini ve başkanlık sistemiyle birlikte “sorumluluk ve yetkinin kimde olduğunun belli olacağını” ileri sürmüştür (Kuzu, 1996, s. 68).

1.2.15. Eyalet Sistemi (Federalizm)

Federalizm, devlete ait egemenlik yetkisinin ulusal (federal) ve yerel (federe) düzeyde paylaşıldığı ve yerinden yönetime ağırlık verildiği bir yönetim sistemidir. Siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları tarafından Amerikan yönetim sisteminde uygulanan eyalet (federal) sistemin Türkiye’de bölünmeye yol açacağı endişesi sıkça dile getirilmektedir.

İmparatorluk geleneğini bünyesinde barındıran Türkiye’deki federalizm tartışmaları, Osmanlı İmparatorluğu’nun son iki yüzyıl içinde artan milliyetçilikle birlikte değerlendirildiğinde; bölünme ve toprak kaybı gibi tarihi korkuları ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra 1980 sonrası Güneydoğu Anadolu’da başlayan terör olayları ile birlikte, özerklik, öz yönetim ve federal yönetim gibi talepler Türkiye’deki tarihi endişeleri yeniden canlandırmaktadır.

Merkezi yönetimin, yerel yönetimlere yetki devri ile birlikte; güçlenen yerel yönetimlerin, merkezi otoriteyi zayıflattığı ve ulus devletinin tehdit altında olduğu birçok akademisyen ve siyasetçi tarafından ileri sürülmüştür. Nitekim 2015 yılında Güneydoğu da HDP’li bazı belediyelerin yönetimindeki birçok yerde, PKK tarafından sözde öz yönetim ve özerklik ilan edilmiştir. Birçok HDP’li belediye tarafından desteklenen bu sözde öz yönetim ilanları, Türkiye’de yerel yönetimlerin özerkliği tartışmalarını yeniden başlatmıştır. Buna karşılık İç İşleri Bakanlığı tarafından OHAL kapsamında çıkartılan KHK’larla

birçok il ve ilçe belediyesine PKK'ya destek verdiği gerekçesiyle kayyum atanmıştır.

1.2.16. Kazananın Her şeyi Alması

Başkanlık sisteminde kazananın her şeyi alması, sisteme getirilen önemli eleştiriler arasında yer almış ve bu durum akademik ve siyasi çevrelerce tartışma konusu olmuştur. Siyaset bilimci Linz, başkanlık sistemindeki iktidar paylaşımının olmamasına dikkat çekerek kazananın her şeyi almasının başkanlık sistemini katılaştırdığını ve bunun da istikrarsızlığı ve gayrimeşruluğu körüklediğini ileri sürmüştür. Buna karşılık Fukuyama, bu yaklaşıma karşı çıkararak; başkanlık sistemindeki sistem tıkanıklığına başkanlık sisteminin değil yasamaya ilişkin seçim sisteminin neden olduğunu ileri sürmüştür (Fukuyama, 2012, s. 51).

SONUÇ

XXI. yüzyılda ağırlıklı olarak demokratik hükümet sistemleri olarak parlamenter sistem ve başkanlık sistemi ön plana çıkmıştır. Her iki hükümet sistemi de liberal kökenli olup, bugüne kadar çok sayıda ülkenin hükümet sisteminin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Yönetim sistemlerine egemen olan kurumsal yapılar ve hükümet sistemleri, ülkelerin yaşadıkları tarihsel süreç başta olmak

üzere; birçok sosyolojik, politik ve ekonomik süreçlerle birlikte şekillenmiştir. Bu nedenle başkanlık sistemi ve parlamenter sistemle yönetilen ülkelerde, *yeknesak uygulamalar* bulunmamaktadır. Her iki hükümet sisteminde de temel anlamda *hukukun üstünlüğü* ve *güçler ayrılığı* gibi normlarda uzlaşa bulunmaktadır. Buna karşılık yasama, yürütme ve yargı arasındaki ayırım ülkelerin kendi siyasal kültürü ve tarihi sürecine göre şekillenmiş ve aynı hükümet sistemiyle yönetilen ülkeler içinde bile ülkelere göre farklılıklar göstermiştir.

Çağdaş anlamda demokratik hükümet sistemleri arasında gösterilen başkanlık ve parlamenter hükümet sisteminin kendine özgü üstünlükleri ve zayıflıkları bulunmaktadır. Başkanlık sistemindeki, yasama, yürütme ve yargı arasındaki sert kuvvetler ayrılığının bulunması ve siyasal istikrarın ekonomiye olan olumlu katkısı, sistemin olumlu yanları olarak ön plana çıkarken; otoriterleşme ve kazananın her şeyi alması sistemin zaafı olarak öne çıkmaktadır. Parlamenter sistem ise yönetimde daha fazla siyasi partiye yer vermesi nedeniyle daha demokratik olarak nitelendirilirken; koalisyon hükümetlerinin yaşadığı siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, parlamenter sistemin zaafı olarak gösterilmektedir.

Hem parlamenter sistemle hem de başkanlık sistemiyle yönetilen ülkelerde zaman zaman yürütmeye yönelik *otoriterlik* ve *diktatörlük* gibi suçlamalar yapılmıştır. Bilhassa savaş ve ekonomik kriz gibi olağanüstü dönemlerde bu suçlamalar artmıştır. Esasında söz konusu olağanüstü dönemler olağanüstü yönetim şekilleri uygulanmasını gerektirmektedir.

Gerek başkanlık sistemiyle yönetilen Amerika'da Lincoln ve Nixon dönemlerinde gerekse parlamenter sistemle yönetilen İngiltere'de otoriterlik tartışmaları yapılmıştır. İngiltere'de Margaret Thatcher, 1979 yılında iktidara geldiğinde özelleştirme, devleti küçültme ve serbest piyasayı güçlendirme gibi uyguladığı mali politikalar nedeniyle *Demir Leydi* olarak nitelendirilmiştir. Söz konusu dönemlerde başkan ve başbakanlar yürütmeye ilişkin gücünü parlamentoya karşı genişletme eğiliminde olmuşlardır.

Dolayısı ile hükümet sistemlerinin tek başına otoriter olarak nitelendirilmemelidir. Hükümet sistemlerinin demokratikleşmesi için, klasik anlamda yasama, yürütme ve yargı arasındaki görev, yetki ve sorumlulukların anayasal anlamda güvence altına alınmış olması gerekmektedir. Demokratik yönetimler için, söz konusu anayasal erklerin kurumsallaşmasının yanı sıra mesleki kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve basın özgürlüğünün sağlanması gerekir.

Türkiye'de Cumhurbaşkanı, yürütme ve yargı üzerinde önemli yetkilerle donatılmıştır. Bu nedenle Cumhurbaşkanlığı seçimleri hep tartışmalı olmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesine giden süreçte 150'den fazla tur yapılmasına rağmen Cumhurbaşkanı'nın seçilememesi, yine 2007 yılında 11. Cumhurbaşkanı'nın seçimine yönelik "toplantı yeter sayısı bulunmadığı" gerekçesiyle muhalefet tarafından Anayasa mahkemesine başvurulması ve Anayasa

Mahkemesi'nin de 1 Mayıs 2007 tarihli kararı ile seçimin ilk oturumunu iptali ile başlayan ve literatüre *367 krizi* olarak geçen krizle Cumhurbaşkanı seçilememesi, Türkiye'de parlamenter sistemin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur.

Türkiye'de 1960, 1970 ve 1990'lı yıllarda istikrarsız koalisyon hükümetleri kurulmuştur. Ekonomik istikrarsızlıklar, siyasi istikrarsızlıklarla desteklendiğinde anti demokratik yönetimlere yol açabilmekte ve anti demokratik uygulamalara meşruiyet zemini olarak kullanılabilir. Başka bir ifadeyle siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, askeri darbeleri halk nezdinde meşrulaştırılma aracı olarak kullanılmaktadır.

Türkiye'de parlamenter sistemle yönetildiği dönemdeki ortalama hükümet süresi bir buçuk yılın altındadır. Söz konusu siyasi istikrarsızlıklar birçok siyasetçi tarafından eleştirilmiştir. Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahip olan Turgut Özal, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş ve Recep Tayyip Erdoğan'ın da aralarında olduğu birçok siyasetçi tarafından parlamenter sisteme yönelik birçok eleştiri yapılmış ve sistemin değiştirilmesi gerektiği dile getirilmiştir. Buna karşılık başta Kemal Kılıçdaroğlu olmak üzere Selahattin Demirtaş ve daha birçok siyasetçi başkanlık sistemine karşı çıkmıştır.

Türkiye'de parlamenter sistemin yol açtığı istikrarsızlıkları önlemek için bazı yasal düzenlemeler yapılmış ve bu bağlamda seçim

sistemlerinde birçok değişiklik yapılmıştır. Nihayet 1983 tarihinde istikrarı sağlamak için yasayla yüzde on seçim barajı getirilmiştir. Buna karşılık Türkiye’deki seçim sistemi demokratik olmadığı gerekçesiyle birçok siyaset bilimci tarafından eleştirilmiştir. Türkiye’deki seçim barajı AB ülkelerinin oldukça üstündedir. Seçim barajı olarak Almanya’da %3, İtalya’da %4 oranı uygulanmaktadır. AB ülkeleri içinde bu oran, 0 ile %5 arasında değişmektedir.

2017 Anayasa değişikliğinin ardından 2018 yılında yapılan bir düzenleme ile siyasi partilerin ittifak yapabilmelerinin yolu açılmıştır. Türk kamuoyunda “Seçim ittifakı yasası” olarak da anılan yasa ile siyasi partilere seçimlerden önce ittifak yaparak birlikte seçimlere katılma imkanı getirilmiştir. Değişiklikle birlikte %10 barajını geçemeyecek durumda olan siyasi partilere ittifak yoluyla parlamentoya girme imkanı getirilmiştir.

Türkiye’de ağırlıklı olarak sağ partiler tarafından dile getirilen sistem değişikliğine yönelik ilk somut adım, 2007 yılı anayasa değişikliği ile yapılmıştır. Bu değişiklikle Cumhurbaşkanı’nın doğrudan halk tarafından seçilmesinin yolu açılmıştır. Parlamenter sistemin özünü oluşturan *yürütmenin parlamento içinden seçilmesi* yönündeki bu değişiklikle birlikte, Türkiye’deki sistemin parlamenter sistem niteliğini kaybettiği ve yarı başkanlık sistemine geçtiği yönünde akademik ve siyasal çevrelerce eleştiriler yapılmıştır. Ayrıca parlamentonun yanı sıra Cumhurbaşkanı’nın doğrudan halk tarafından seçilmesi *çifte meşruiyet* tartışmalarını gündeme getirmiştir.

2007 anayasa değişikliğiyle birlikte Türkiye’de uygulamada, ifte meşruiyet önemli bir sorun olarak karşıımıza çıkmıştır. Denetim ve denge unsuru olarak tanımlanan Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi ile birlikte, parlamentonun yanı sıra Cumhurbaşkanı’na da - yetkisini doğrudan halktan aldığı gerekçesiyle- geniş bir meşruiyet zemini hazırlamıştır.

Türkiye’de parlamenter sisteme alternatif olarak Başkanlık sisteminin önerilmesinde; siyasal istikrar, eşgüdüm, çok başlılık, ekonomik istikrar, askeri ve bürokratik vesayetin önlenmesi gibi gerekçeler öne çıkmıştır. Diğer taraftan Türkiye’deki sistem tartışmaları, anayasal kurumlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Söz konusu tartışmaların kurumlar üzerinde yoğunlaşmasında, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık gibi yürütmede iki başlılığın yanı sıra, ordu-hükümet ya da Anayasa Mahkemesi- hükümet gibi yürütme iktidarını kontrol etmeye çalışan diğer anayasal kurumların, güçlü konumda bulunmasının etkisi vardır.

Diğer taraftan T.C. Anayasası’nın 104. Maddesi ile Cumhurbaşkanı’na birçok yetki verilmiş olup, Cumhurbaşkanı’nın bu yetkilerini hangi şartlarda kullanacağı ise Cumhurbaşkanı’nın takdirine bırakılmıştır. Cumhurbaşkanı’nın istemesi durumunda, tüm Bakanlar Kurulu toplantılarına başkanlık etme, Başbakan’ı seçme gibi parlamenter sistemi derinden etkileyecek hatta sistem krizine dönüştürebilecek yetkileri bulunmaktadır.

1982 Anayasası ile 1980 öncesinde yaşanan parlamenter sistemin krizlerini çözmek üzere, anayasaya konulan bazı yetkiler, Cumhurbaşkanı ve Başbakanın aynı siyasal partilerden olması durumunda Cumhurbaşkanı'nın bir nevi *Başkan* gibi hareket etmesiyle sonuçlanabilecek fiili durumlar oluşturmuştur. Bu karşılık farklı siyasal gelenekten gelen ve *kohabitasyon* olarak da tanımlanan durumlarda ise yönetim krizlerine neden olmuştur. Nitekim Türkiye'nin 10. Cumhurbaşkanı olan Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Bülent Ecevit arasında 19 Şubat 2001'deki MGK toplantısında yetki tartışması yaşanmıştır. Sezer'in Başbakan Bülent Ecevit'e anayasa kitapçığını atmasıyla başlayan siyasal kriz, Türkiye Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizini tetiklemiştir.

Türkiye'deki sistem tartışmalarında öne çıkan bir başka husus da askeri vesayettir. Türk siyasi yaşamı üzerindeki askeri baskılar ve neredeyse her on yılda bir tekrarlanan askeri darbeler ve muhtıralar, siyasal yaşamı olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle seçilmiş hükümetler, dışarıda uluslararası; içeride ise vesayet odaklarına karşı gücünü koruyacak ve dengeleyecek güç arayışına girmiştir.

Türkiye'deki sistem değişikliği tartışmalarında öne çıkan en önemli başlıklardan birisi, Başkanlık sistemiyle birlikte Türkiye'nin otoriterliğe ve diktatörlüğe kayacağı tehlikesidir. Türkiye'de ve dünyada söz konusu otoriterliğe ve diktatörlüğe ilişkin suçlamalar, parlamenter sistemle yönetimin egemen olduğu dönemlerde birçok başbakana karşı yapılmıştır. Dolayısı ile ülkelerin otoriterleşmesi salt

hükümet sisteminin parlamenter ya da başkanlık sistemiyle yönetilmesinden daha ziyade, yasama, yürütme ve yargı arasındaki anayasal ilişki biçiminin ne şekilde kurgulandığına ve belki daha önemlisi bu erklerin görev yetki ve sorumluluklarının kurumsallaşmasına bağlıdır. Türk siyasi tarihindeki sürece baktığımızda ise genel anlamda Batı; özel manada ise AB üyesi olma yönünde belirlenen stratejik hedefler, Türkiye’yi demokratik bir siyasal değişime zorlamıştır. Bu kapsamda AB’ye uyum yasaları çerçevesinde, demokratikleşmeye yönelik birçok yasal düzenleme yapılmıştır.

Türkiye’deki başkanlık sistemine geçişteki kritik süreci daha iyi analiz edebilmek için, 2007 yılında yapılan anayasa değişikliği ile 2017 yılı Anayasa referandumunu birlikte değerlendirmek gerekir. 2017 Anayasa referandumuna giden sürece baktığımızda başkanlık sistemini talep edenlerin, *yürütmenin çok başlılığı* dolayısı ile Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı’nın görevlerinin tek merkezde toplanması gerektiği; bunun yanı sıra yürütmenin elindeki bazı görevlerinin de parlamentoya devredilmesi yönündeki talepleri öne çıkmıştır.

Türkiye’de 2017 yılı anayasa değişikliğiyle ağırlıklı olarak, yasama, yürütme ve yargı yetkisine ilişkin değişiklikler yapılmıştır. Değişikliklerle birlikte, yürütme güçlendirilirken yasama daha işlevsel hale getirilmeye çalışılmış ve yargı yetkisi ise olağanüstü dönemler dışında sivilleştirilmiştir.

Türkiye’de Başkanlık sistemine geçilmesinin çok önemli siyasal sonuçları olacağı muhakkaktır. Parlamenter sistemde %10’luk

seçim barajının anti demokratik olduğuna dair tartışmalar sürerken, Başkanlık sistemine geçilmesiyle birlikte; Başkan seçilebilmek için, %50'nin üzerinde oya ihtiyaç duyulması nedeniyle Türkiye'de siyasal yaşamda bulunan çok sayıdaki partinin konsolide olmak zorunda kalacağı ve Amerika benzeri iki siyasi partiye dönüşeceği yönünde tereddütler bulunmaktadır.

Diğer taraftan parlamenter sistemde, küçük ve ekonomik olarak sınırlı kaynaklara sahip siyasi partilerin, parlamentolara girme ve olası koalisyonlarda hükümete ortak olma imkânı varken; Başkanlık sistemi, kazanan siyasi partinin her şeyi aldığı bir sistem olduğundan küçük siyasi partilerin aleyhine bir durum söz konusudur.

Parlamenter sistemin aksine başkanlık sistemi, Türkiye'deki siyasal kutuplaşmayı hafifletecek bir sistem olarak değerlendirilebilir. Parlamenter sistemde belirli bir kitleye yönelik geliştirilen politikalar, esasında siyasal gerilimi artırmaktadır. Başkan seçilebilmek için, seçime katılan seçmenlerin yarısından fazlasının oyunu alabilme zorunluluğu nedeniyle; siyasal partiler, kendi siyasal tabanının yanı sıra diğer seçmenlerin de taleplerini dikkate alacak bir söylem ve politika geliştirmek durumunda kalacaktır.

Diğer yandan, parlamenter sistemde seçimlerden sonra yapılan koalisyon ve ittifaklar; başkanlık sisteminde, seçimlerden önce yapılacaktır. Seçim öncesi yapılacak ittifaklar, seçim sonrası yapılan pazarlıkların önüne geçilmesi bakımından daha şeffaf olmasının yanı

sıra; ittifaklar, seçmenin iradesine göre yapılacak olması bakımından daha demokratiktir.

Siyasal partiler açısından bakıldığında ise Türkiye’de oldukça güçlü bir parti içi disiplin bulunmaktadır. Parti genel başkanlarının çok kolay değiştirilemediği göz önüne alındığında, Başkanlık sistemiyle birlikte; başkanlık yarışını kaybeden genel başkanın görevine devam edemeyeceği ve dolayısı ile parti içi demokrasinin gelişebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmad, F. (2012). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. İstanbul : Kaynak Yayınları.

Akçura, Y. (2011). Üç Tarz-ı Siyaset. Y. Akçura içinde, *Üç Tarz-ı Siyaset*. Kilit Yayınları.

Akgün, B. (2001). Türkiye’de Siyasal Güven: Nedenleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56-4.

Alkan, H. (2013). *Karşılaştırmalı Siyaset Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri*. İstanbul: Açılımkitap.

Allen, D. (2016, January/February). Equality and American Democracy. *Foreign Affairs*, s. 23-28.

Altun, F. (2017, 03 09). <https://www.setav.org>. <https://www.setav.org>: <https://www.setav.org/cumhurbaskanligi-sistemi-ne-getiriyor/> adresinden alındı

Aysever, E. (2018, 06 03). <https://tr.sputniknews.com>. <https://tr.sputniknews.com>:

https://tr.sputniknews.com/oyuna_devam/201701061026658415-erdogan-tezic-turkiye-de-baskanci-anlayis-otoriter-rejim-olacak/adresinden_alindi

Berberoğlu, B. (2014). *Küresel Çağda Siyasal Sosyoloji Devlet ve Topluma Giriş*. (E. Sönmez, Çev.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cumhuriyet Halk Partisi. (2016, 12 27). www.chp.org.tr:
<https://www.chp.org.tr/Haberler/12/Ba%C5%9Fkanl%C4%B1k%20Sistemi/chp-genel-sekreteri-sindir-getirilmek-istenen-rejim-dikta-rejimidir-51465.aspx> adresinden alındı

Cumhuriyet Halk Partisi. (2016, 12 27). www.chp.org.tr:
<https://www.chp.org.tr/Haberler/38/rejim%20de%C4%9Fi%C5%9Fkli%C4%9Fi/chp-genel-baskani-kemal-kilicdaroglu-suriyeyi-basimiza-bela-ettin-hesabini-da-vereceksin-bunun-51528.aspx> adresinden alındı

Easter, G. M. (1997, 01). *World Politics*, s. 184-211.

Gerken, H. K. (2014, April). Federalism as the New Nationalism . *The Yale Law Journal*, s. 1889-1918.

Gülener, S., & Miş, N. (2017). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi*. İstanbul: Setta.

Haber Türk. (2017, 03 21). www.haberturk.com:
<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1361017-mehmet-ucum-bu-degisiklik-bir-reform-surecini-baslatmaktadir> adresinden alındı

Karabıçak, M. (2000). Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlığın Tarihsel Gelişim Süreci. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 49-65.

Koç, A. (2020). *Hükümet Sistemlerinin Ekonomik Performansı, Hükümet Sistemlerinin Politik Ekonomi Üzerindeki Etkileri OECD ve G20 Ülkeleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: Kitap Yurdu Doğrudan Yayıncılık.

Ménard, C., & Shirley, M. M. (2008). *Handbook of New Institutional Economics*. Berlin Heidelberg: Springer US.

- Orak, A. M. (2017, 10 11). <http://www.muharrembalci.com>.
<http://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/raporlar/433.pdf>
adresinden alındı
- Özbudun, E. (2016, 04 19). <http://t24.com.tr/>: <http://t24.com.tr/haber/prof-ozbudun-akpnin-istedigi-baskanlik-sistemi-rejimi-degistirebilir,262681> adresinden alındı
- Popper, K. (1989). *Açık Toplum ve Düşmanları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Reeves, R. V. (2016, 08 25). www.brookings.edu.
<https://www.brookings.edu/opinions/why-economics-has-become-political-once-again/>: www.brookings.edu adresinden alındı
- Salih, B. (2015). *Rapor (SETA), Türkiye'de Başkanlık Sistemi Tartışmaları*, .
- Sobacı, M. Z. (2015). *Türkiye'nin Koalisyon Tecrübesi: Modeller ve Siyasal Gerçeklikler*. SETA. Ankara: SETA Perspektif.
- Şanlısoy, S., & Çetin, M. (2016). *Türkiye Ekonomisinde Hükümetlerin Ekonomik Performansının TOPSIS Yöntemiyle Ölçülmesi*. Sosyoekonomi.
- Şaylan, G. (1981). *Çağdaş Siyasal Sistemler*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Şener, Z. B. (2017, 08 16). <http://researchturkey.org/tr>. Researchturkey.org:
<http://researchturkey.org/tr/the-dynamics-preparing-the-birth-of-justice-and-development-party-1980-2002/> adresinden alındı
- Temiztürk, H. (2018, 06 06). *Türkiye'de Ordunun Siyasete Müdahale Geleneği ve Basın: 27 Nisan E Muhtırasından Önce ve Sonra*.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/66258> adresinden alındı
- The Economist*. (2016, 12 16). The Economist:
<http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2016/12/economist-explains-16> adresinden alındı
- Vergin, N. (2011). *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Doğan Kitap.

Yazıcı, S. (2013). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yıldız, H. (2013). Türkiye de Parlamenterizm Uygulamaları. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 4 Sayı:1*, 183-216.

Yüksek Seçim Kurulu. (2016, 12 12). <https://sonuc.ysk.gov.tr/module/ssps.jsf> adresinden alındı

İnternet Sitesi

<http://t24.com.tr>. (2017, 03 09). <http://t24.com.tr>:

<http://t24.com.tr/haber/mahcupyan-cumhurbaskanligi-sisteminin-zaaflarini-bilmezlikten-gelmek-ak-partiye-yakismiyor,392383> adresinden alındı

<http://www.akparti.org.tr>. (2017, 03 09). <http://www.akparti.org.tr>:

<http://www.akparti.org.tr/site/haberler/cumhurbaskanligi-hukümet-sistemi-kitapçigi-yayınlandı/87887#1> adresinden alındı

<http://www.cumhuriyet.com.tr>. (2018, 06 06).

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/717360/Kemal_Kilicda_roglu_Rejim_oldu_bitti_ile_degistirilmez_bu_yetkileri_bana_versinler_reddederim.html adresinden alındı

<http://www.haberler.com>. (2017, 03 09). <http://www.haberler.com>:

<http://www.haberler.com/sentop-onerdigimiz-cumhurbaskanligi-sistemi-9340311-haberi/> adresinden alındı

<http://www.mfa.gov.tr>. (2017, 10 30). <http://www.mfa.gov.tr>:

http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-ahmet-davutoglu_nun-diyarbakir-dicle-universitesinde-verdigi-_buyuk-restorasyon_-kadim_den-kuresellesmeye-yeni.tr.mfa adresinden alındı